

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Pozice anglického panovníka v díle Williama Blackstonea a její historický vývoj

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

Autor: Marek Novák

2013
6. ročník SVOČ

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval(a) samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 10. dubna 2013

.....
Marek Novák

Obsah

1. Úvod	4
2. Původ a pojetí moci panovníka	5
3. Nástupnictví na trůn	7
4. Vázanost zákonem.....	11
4.1 Stav zachycený v 18. století	11
4.2 Historická východiska moderního pojetí.....	12
4.3 Opozice.....	15
5. Odpovědnost panovníka.....	17
6. Závěr.....	21
7. Prameny a literatura	23
8. Příloha	26

1. Úvod

Korunovace je bezpochyby nejvýznamnější a nejhonosnější událostí každého království. Za nablýskaným povrchem můžeme ale odhalit jádro události, které se niterně dotýká celého státu, a to korunovační slib. Ne nadarmo se pronáší před biskupem s rukou vztaženou nad Bibli, ne nadarmo je přitom žádáno o Boží pomoc. Podle předpisu z roku 1688, kodifikovaného těsně po svržení Jakuba II. Stuarta z trůnu, se panovník mimo jiné zavazoval „vládnout lidu království Anglie a k němu patřících dominií podle zákonů odsouhlasených v parlamentu, jejich práva a obyčejů“.¹ Přestože mu na hlavě dosedla královská koruna, byl i nadále podřízen právnímu řádu. Rozhodně nešlo o nekriticky přijímanou samozřejmost. Dokládala to praxe mnoha států pevninské Evropy i texty Jakuba I. Stuarta, které dovolovaly panovníkovi zákony porušovat a nevyvozovaly z toho žádnou odpovědnost.

Právě vázanosti anglického krále zákonem, odpovědnosti a obecně původu jeho moci bych se chtěl věnovat v této práci, která se odráží od situace v 18. století, tak jak ho zachytil profesor práva William Blackstone. Ve své několikadílné knize *Commentaries on the laws of England* popsal celý dobový systém práva a pozici panovníka se věnoval hned v jejím úvodu. Právo 18. století ovšem nemůžeme vnímat odděleně od historického vývoje. Plynule navázalo na předchozí období převážně proto, že anglické dějiny jsou chudé na bouřlivá období diskontinuity. Velmi štědré jsou naopak na autory neúředních právních textů, kteří se vždy pokusili co nejpodrobněji popsat právní řád své doby. Henry Bracton, John Fortescue nebo Thomas Smith tak pomohou nahlédnout do historie a s podporou některých zákonů i politických filosofů zmapovat vývoj pozice anglického krále od 13. století do sepsání Komentářů Williama Blackstonea. Téma považuji za zajímavé také proto, že nelze očekávat mnoho podobnosti s ostatními evropskými státy.

Mezi použitými materiály dávám prostor především originálním pramenům, které doplňuji legislativou a sekundární literaturou. Oblast angloamerického práva bohužel není v našich končinách dostatečně pokryta vhodnými podklady, proto jsem uvítal práci několika zahraničních projektů, které díla skenují a umožňují jimi pak v elektronické podobě listovat na internetu. Protože většinou pracuji s doposud do češtiny nepřeloženými texty, uvádím v poznámkách pod čarou původní znění citátů, které jsem se rozhodl v práci použít. Mohou tak pomoci v přesnějším porozumění záměrů autorů.

¹ 1 Will. & Mar. Sess. 1 c. 6. „...to govern the People of this Kingdom of England, and the Dominions thereto belonging, according to the Statutes in Parliament agreed on, and the Laws and Customs of the same.“

2. Původ a pojetí moci panovníka

18. století bylo pro Anglii obdobím politické stabilizace a rozvoje pod vlivem názorů osvícenství. Není proto překvapením, že v té době přední profesor práva William Blackstone pod vlivem nauky o společenské smlouvě přisoudil původ moci anglického panovníka obecnému souhlasu lidu.² Právě dohoda celé společnosti ustanovila krále, jediného a nejvyššího představitele výkonné moci ve státě. Koncept společenské smlouvy byl rozvíjen již o století dříve filosofy Johnem Lockem a Thomasem Hobbesem, kdy každý z nich v krátkém časovém rozestupu představil vlastní teorii ustanovení suveréna.

Thomas Hobbes nevěřil ve vrozenou dobrotu lidí a byl proto přesvědčen, že přirozený stav, který předcházela vzniku organizované společnosti, by se dal charakterizovat jako období trvalé války *bellum omnium contra omnes*.³ Z ní se lidé snažili v zoufalosti vymanit založením státu, jehož podstatou byla „jedna osoba, kterou vzájemnými úmluvami jednoho s druhým prohlásilo za autora svých činů velké množství lidí, a to za tím účelem, aby použila sílu a prostředky jich všech, jak považuje za vhodné, pro jejich mír a společnou obranu“.⁴ Panovníkovi tedy byla svěřena absolutní moc a stát měl podobně jako nepřemožitelná biblická příšera Leviathan neomezeně ovládat své poddané. Kvalitativně se odlišoval od prostého shromáždění občanů, protože šlo o skutečného státního netvora vystupujícího vůči obyvatelům v pozici ne nepodobné Bohu.⁵

Teorii společenské smlouvy vycházející z odlišných předpokladů předložil John Locke, který viděl za potřebou lidí založit stát především chybějící ochranu vlastnictví⁶ v jinak relativně poklidném přirozeném stavu. Jednotlivci se vzdali přirozené svobody v péči o sebe sama ve prospěch státu, aby byla společnost jako celek schopna odstranit nedostatky předstátního stavu.⁷ Výkon státní moci pak musel směřovat výhradně pro obecné blaho a to pomocí zákonů, které byly řádně projednány a schváleny. Samotnou moc na rozdíl od Hobbese nesloučil, ale naopak rozdělil na zákonodárnou, výkonnou a federativní, přičemž zákonodárné svěřil primát nad ostatními dvěma.⁸ Soudní moc sice formálně nevyčlenil, přesto požadoval její nezávislost na státních úřadech a fakticky se tedy blížil klasickému pojetí tripartice moci.

² MORRISON, Wayne. *Blackstone's commentaries on the laws of England, Volume I*. London: Cavendish Publishing Limited, 2001, s. 141.

³ HOBBS, Thomas. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: Oikoymenth, 2009, s. 89.

⁴ *Ibid.*, s. 120 – 121.

⁵ HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 368.

⁶ LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 198.

⁷ *Ibid.*, s. 105.

⁸ *Ibid.*, s. 117.

Blackstone se přikláněl spíše k Lockově pojetí a napsal: „...*pro svobodu a mír ve státě se stalo nutným, aby bylo ustanoveno pravidlo, jednotné, univerzální a stálé; s cílem přesně označit, kdo je jedinou osobou, které jsou svěřeny (v podřízenosti zákonům země) péče a ochrana společnosti...*“⁹ Moc v Anglii popsal jako rozdělenou mezi legislativu, tvořenou dvoukomorovým parlamentem s králem, a exekutivu, kterou vykonával král sám.¹⁰ Ukazuje se tak, že teoretická koncepce dělby moci byla v Anglii uváděna do praxe. Nemohlo se stát, že by byl panovník považován za neomezeného vládce, který by podle svého vlastního uvážení rozhodoval o všech záležitostech státu.

Jeho primát byl omezen jen na oblast výkonné moci, v jejímž rámci byly panovníkovi vyhrazeny prerogativy, kterými uplatňoval většinu svých kompetencí. John Locke je definoval jako „*moc činit veřejné dobro bez pravidla*“,¹¹ čímž dal ovšem králi příliš široké zmocnění. V praxi se uplatnily v mírně omezenější formě. Zakládaly pravomoc krále rozhodovat dle volného uvážení do té míry, dokud nenarazily na ústavou předepsaná ohraničení.¹² Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že pravomoci, které panovníkovi po zmíněné redukci zbyly, nešly zpochybnit a náležely zcela jemu. V jeho osobě byl jako v jediném smrtelníkovi soustředěn suverénní výkon exekutivy, což u poddaných vyžadovalo povinnost poslušnosti a věrnosti. Nebylo v moci žádné jiné autority do prerogativ zasahovat nebo je omezovat.¹³ Patřilo mezi ně množství oprávnění, jak dovnitř státu, tak vně. V zahraniční politice panovník například reprezentoval lid navenek, uzavíral smlouvy s jinými státy a rozhodoval o vyhlášení války. Mezi vnitrostátní prerogativy zase patřilo právo vetovat zákony, výkon soudní moci, uplatňování zákonů v praxi, velení armádě, udělování poct a v neposlední řadě vedení anglikánské církve.

Vzhledem k odmítnutí absolutní královské moci se Blackstone vymezoval velmi silně i proti pojetí božského původu panovníka. Právě koncepce založená na *iūs dīvīnum* byla čas od času využívána jako argument pro jeho neomezené pravomoci, a to nejen ve středověku. Jakub I. Stuart, který vládl na počátku 17. století, označil ve svém spise *True Law of Free Monarchies* krále za přímého zástupce Boha na zemi, za vládce dosazeného přímo Bohem nad ostatní poddané.¹⁴ Opíral se přitom o biblický příběh založení izraelského království, v němž Bůh vyslechl naléhání svého lidu a nechal mu jmenovat krále, který by ho mohl vést:

⁹ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 141. „...it became necessary to the freedom and peace of the state, that a rule should be laid down, uniform, universal, and permanent; in order to mark out with precision, who is that single person, to whom are committed (in subservience to the law of the land) the care and protection of the community...“

¹⁰ Ibid., s. 109.

¹¹ LOCKE, John, op. cit., s. 219.

¹² MORRISON, Wayne, op. cit., s. 181.

¹³ Ibid., s. 190.

¹⁴ JAMES I. STUART. *The political works of James I: Reprinted from the Edition of 1616*. Cambridge: Harvard University Press, 1918, s. 55.

„*Samuel řekl všemu lidu: ‚Hleďte, koho vyvolil Hospodin, není mu rovného ve všem lidu!‘ A všechen lid spustil pokřik: ‚Ať žije král!‘“¹⁵ Protože ho Bůh sám vybral, odvodil pak Jakub I., nikdo z lidí nemohl zpochybnit královu moc. Blackstone se ale takovému pojetí bránil a odkazem na stejný starozákonní příběh ve svých Komentářích snad i přímo reagoval na Jakubovu interpretaci. Podle něj již v 18. století neexistoval žádný stát, kde by nárok na trůn skutečně vycházel z božského práva.¹⁶ Angličtí panovníci přijímali svůj úřad dědičně na základě ústavy, přeneseně možná z vůle obyvatel při uzavírání společenské smlouvy, nebyl však důvod předpokládat jakýkoli transcendentní přesah. Stejně také odmítal případnou vazbu na jiné státy, z jejichž vlastní zkušenosti by se měla odvozovat legitimita anglického krále. Vlastně tím jen pokračoval v tradici odlišování Anglie a kontinentální Evropy, potažmo anglického a kontinentálního práva.*

Přestože byla Anglie vzdálena absolutní monarchii, nešlo o jiný extrém, monarchii volební. Ani Blackstone na ni nešetřil kritikou: „*Je to zlo, ke kterému jsou náchylné všechny společnosti.*“¹⁷ Jako největší úskalí viděl proces výběru budoucího panovníka. Nedělal si ideály o chování společnosti a velmi střízlivě předpokládal boje a intriky jako nevyhnutný doprovod každých voleb. Zákulisní šarvátky mohou i v současnosti přerůst v otevřené a podstupovat takové riziko nemělo smysl. Ani Thomas Hobbes nepovažoval volbu panovníka za prospěšnou a dokonce dával zkázu starověkých Athén do přímé souvislosti s demokratickým zřízením, které tam bylo nastoleno.¹⁸ Dědičnost královského titulu podle něj všem problémům zdánlivě předcházela, protože volba krále nebyla v moci obyvatel ani samotného následníka trůnu. Místo toho, aby si moc uzurpoval, na ni mohl být naopak pečlivě připravován.

3. Nástupnictví na trůn

Teoretická koncepce původu panovnické moci by ztratila význam bez skutečného přecházení koruny mezi jednotlivými králi. To se dělo neprodleně a hlavně automaticky, aby nedocházelo ke vzniku interregna,¹⁹ kdy by byla Anglie uvržena do potenciálně riskantního bezvládí. Při výkladu, jak k tomu docházelo, Blackstone odkazoval na pozdně tudorovského právníka Edmunda Plowdena, který v osobě krále spatřoval koexistenci dvou prvků, *body natural* a *body politic*. V okamžiku smrti se obě do té doby nutně spojené části rozdělily,

¹⁵ 1 S 10, 24.

¹⁶ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 142.

¹⁷ Ibid., s. 142 – 143. „This is an evil to which all societies are liable.“

¹⁸ MCHENRY, Robert. *The New Encyclopaedia Britannica: Micropaedia: Ready Reference, Volume 5*. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1992, s. 960.

¹⁹ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 145.

a zatímco panovníkovo fyzické tělo zahynulo, jeho politické tělo okamžitě přešlo na legitimního následníka trůnu.²⁰ Král tedy nikdy nezemřel, protože *body politic* trvalo i nadále, byť v jiné fyzické osobě. Následník získal všechny související pravomoci a byl od té chvíle plnohodnotným vládcem. Samotný obřad korunovace neměl konstitutivní účinek, pouze slavnostně stvrdil nastalý stav, aby se vyvrátily jakékoli pochybnosti o tom, kdo se považuje za krále. Dokládá to například postup v situaci, kdy by nový panovník odmítl složit korunovační přísahu. Důsledkem nebyl konec možnost získat funkci, ale abdikace s platností *ex nunc*, což znamenalo, že v období mezi smrtí předchůdce a korunovací vykonával král svůj úřad právoplatně a právní důsledky jeho jednání trvaly.²¹

Vždy byla nutná existence pravidel nástupnictví, která závazně označila následníka trůnu, a z nichž mohl král svůj titul odvozovat. Vyvodíme je z *common law* obohaceného o zákonnou úpravu, svůj původ ale pravděpodobně měla jinde. Byla to nejspíše královská rodina, která si původně sama rozhodla, jakým způsobem koruna putovala mezi jejími členy,²² samozřejmě dokud se dostávalo dědiců. Až s narůstající mocí parlamentu přestalo být nástupnictví interní rodinnou záležitostí a začalo být narušováno zásahy zvenčí. Přesto v historii nalezneme případ, kdy byl král legislativou zmocněn s korunou volně disponovat bez vázanosti na psaná či nepsaná pravidla. Jindřich VIII. mohl takto za podmínky nedostatku legitimních nástupců určit budoucího krále dle vlastního uvážení,²³ jeho rozhodnutí by pak mělo konečnou platnost. K tomu ale nedošlo, protože ho na trůnu následoval syn Eduard VI.

Obecně by se dalo říct, že koruna podléhala stejným pravidlům, jako dědění práv k nemovitostem v *common law*,²⁴ ovšem se dvěma výjimkami. Podle první z nich nebylo částečné příbuzenství považováno za překážku nástupnictví, pokud byl společný rodič královské krve. Druhá se týkala nástupnictví dcer, které na rozdíl od *common law* nedědily korunu společně v podílech.²⁵ Aby se zabránilo štěpení království, nastupovala vždy samotná nejstarší dcera, zatímco ostatní čekaly na její případnou smrt bez zákonných dědiců. Až pak se dostala na řadu druhá nejstarší dcera, samozřejmě zase sama. Dědění dcer tak získalo stejný charakter jako v případě synů.

William Blackstone abstrahoval z historického vývoje čtyři základní principy vztahující se k pravidlům nástupnictví, označil ho za lineální, primogeniturní, s preferencí

²⁰ MORRISON, Wayne, *op. cit.*, s. 189 – 190.

²¹ FISCHER, Edward. *The English Constitution*. London: Bosworth and Harrison, 1863, s. 133.

²² BURGESS, John W. *Political Science and Comparative Constitutional Law, Volume II: Government*. Boston: Ginn & Company, 1891, s. 187.

²³ 28 Henry VIII c. 7; 35 Henry VIII c. 1.

²⁴ FISCHER, Edward, *op. cit.*, s. 131.

²⁵ MORRISON, Wayne, *op. cit.*, s. 143 – 144.

mužů a právem reprezentace.²⁶ Korunu získávali přednostně starší sourozenci před mladšími, muži před ženami. Ty nebyly z nástupnictví zcela vyloučeny a v případě nedostatku mužských potomků mohly plnohodnotně vykonávat úřad. Rovností pozice krále a královny tak byl podle Blackstonea naplňován starý britský obyčej, který zachytil již Tacitus slovy: „*Takto vzájemně povzbuzeni, pod vedením Boudiccy, ženy královského původu (nerozlišují totiž rod, co se týče královské vlády), pustili se všichni do války.*“²⁷ Prakticky tuto zásadu aplikovala Marie I. Tudorovna, dcera Jindřicha VIII., když při svém nástupu nechala výslovně uzákonit, že její kompetence nebyly o nic menší než pravomoci jejích mužských předchůdců.²⁸ Dále se potomkům zemřelého následníka trůnu poskytovalo právo reprezentace, které jim umožnilo obsadit jeho místo. Pokud tedy například zemřel nejstarší syn před smrtí svého otce a krále, následníkem nebyl jeho mladší bratr, ale králův vnuk, tedy nejstarší syn onoho krále nejstaršího syna. Koruna se primárně předávala v přímé rodové linii. Jestliže se již žádní takoví dědici nevyskytovali, následovali příbuzní ve vedlejší linii za podmínky, že mohli svůj původ odvodit od společného královského předka.

Mimo všeobecné principy je nutné vzít v úvahu legislativní zásahy provedené na přelomu 17. a 18. století, které pravidla pro získání koruny dále zpříšňovaly. Bill of Rights označil roku 1689 za překážku v následnictví členství v katolické církvi nebo dokonce pouhé manželství s katolíkem.²⁹ Act of Settlement z roku 1701 pak výslovně stanovil: „*Nechť je uzákoněno, ... že kdokoli se od tohoto okamžiku stane držitelem koruny, má se připojit do společenství s Anglikánskou církví, jak bylo ustanoveno zákonem.*“³⁰ Příslušníci jiných vyznání tak byli provždy vyloučeni z možnosti usednout na trůn, mimochodem stojí za povšimnutí, že tato restrikce platí dodnes. Za zmíněným ustanovením můžeme hledat snahu zajistit stabilitu království, kterému náboženské rozepře na vrcholných místech v minulosti přinesly léta nepokojů. Přesto šlo o významný krok v odklonu od osobního pojetí monarchie k stále narůstající zákonné regulaci. Definitivně tak byla popřena zásada *cuius regiō, eius religiō*, podle níž to měli být poddaní, kdo se přizpůsoboval panovníkovu náboženskému vyznání, nikoli obráceně.³¹

Přestože většina dědiců získala korunu bezprostředně podle výše zmíněných pravidel, existovaly i ústavní postupy, které následnictví na trůn kontrolovaly a umožňovaly do něj

²⁶ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 143 – 144.

²⁷ TACITUS, P. Cornelius. *The Life of Agricola*. Boston: Ginn, Heath & Co., 1883, s. 10. „His atque talibus in vicem instincti, Boudicca generis regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum.“

²⁸ 1 Mary Sess. 3 c. 1.

²⁹ 1 Will. & Mar. Sess. 2 c. 2.

³⁰ 12 & 13 Will. III c. 2. „Be it enacted ... that whosoever shall hereafter come to the Possession of this Crown, shall join in Communion with the Church of England, as by Law established.“

³¹ SMITH, David L. *A History of the Modern British Isles*. Oxford: Blackwell Publishers, 1998, s. 315.

v jistých situacích zasáhnout. Zákonný dědic koruny mohl být intervencí legislativy vyloučen, protože právo nástupnictví nebylo nárokovatelné.³² Lze proto odlišit následníka přirozeného *haerēs nātus* a *haerēs factus*, který získal korunu zákonným ustanovením.

Zvlášť velké množství zásahů provedl za své vlády Jindřich VIII. v souvislosti se zrušením některých jeho manželství. Roku 1533 nechal anulovat sňatek s Kateřinou Aragonskou, přičemž prohlásil dceru Marii (budoucí královnu Marii I. Tudorovnu) za nelegitimního potomka bez možnosti usednout na trůn. Stanovil také pevně následníky, nejprve syny s Annou Boleynovou, pak ostatní syny a nakonec dcery s Annou Boleynovou, kam spadala budoucí královna Alžběta I.³³ Zajímavé je, že zákon opakovaně připomínal právo reprezentace a dokazoval tak jeho skutečnou aplikaci. Z pravidel můžeme vyvodit i další princip, který Blackstone explicitně nezmínil, totiž přednost manželských dětí před jejich polorodými sourozenci, kteří ale nebyli diskvalifikováni, pokud byl společný rodič královské krve. O tři roky později³⁴ Jindřich VIII. zneplatnil také své další manželství a za nelegitimní dceru prohlásil mimo Marii i Alžbětu. Dědici koruny se měli stát potomci s Janou Seymourovou, jinak zněl zákon analogicky s předchozím. Pro úplnost je třeba zmínit předpis³⁵ z roku 1544, který představoval třetí a poslední zásah Jindřicha VIII. do pravidel nástupnictví. Na trůn měly tentokrát usednout přednostně děti s Kateřinou Parrovou, výslovně nejstarší syn Eduard. Po nich mohla koruna připadnout v uvedeném pořadí Marii a Alžbětě, které byly po letech dodatečně uznány za právoplatné následnice.

S konkrétním ustanovením následníků se setkáme i později. Bill of Rights vydaný za vlády Viléma III. Oranžského a Marie II. Stuartovny konstatoval, že koruna měla po jejich smrti připadnout „*dědicům řečené královny, a v případě nedostatku takového potomstva princezně Anně Dánské a jejím dědicům, a v případě nedostatku takového potomstva dědicům řečeného krále [Viléma III.] Oranžského*“.³⁶ Zákon se ale neaplikoval, protože byl ještě před Vilémovou smrtí vydán Act of Settlement, který pořadí upravil.³⁷ Koruny se měli jako první ujmout potomci Viléma, pak Anna a její dědicové a nakonec Žofie Hannoverská s potomky. Právě přes její osobu přešlo nástupnictví do vedlejší rodové linie na Jiřího I., prvního příslušníka Hannoverské dynastie.

³² MORRISON, Wayne, op. cit., s. 144 – 145.

³³ 25 Henry VIII c. 22.

³⁴ 28 Henry VIII c. 7.

³⁵ 35 Henry VIII c. 1.

³⁶ 1 Will. & Mar. Sess. 2 c. 2. „...to the heirs of the body of the said princess, and for default of such issue to the Princess Anne of Denmark and the heirs of her body, and for default of such issue to the heirs of the body of the said prince of Orange.“

³⁷ 12 & 13 Will. III c. 2.

4. Vázanost zákonem

4.1 Stav zachycený v 18. století

S rozsahem moci panovníka nevyhnutně souvisí otázka, do jaké míry je vázán právním řádem, zda stojí nad zákonem nebo mu je podřízen. Jde přitom o významný rozdíl ve vztahu k poddaným, kterým tak může být přiznán různý stupeň právní jistoty. První situace vypadá zdánlivě výhodná pro krále, protože nemusí brát ohledy na právní předpisy a podle své vlastní libovůle stanovovat nové povinnosti nebo naopak dle potřeby jednotlivé poddané z moci práva vyjímat. Druhá brání pevný řád uvalený na všechny obyvatele státu bez rozdílu. V 18. století se Anglie již trvale přiklonila právě k této možnosti.

Anglického krále označil Blackstone za právu podřízeného: „*Hlavní povinností krále je řídit své poddané v souladu se zákonem.*“³⁸ Takové omezení panovnické moci považoval za nedílnou zásadu common law, která do něj byla v průběhu staletí zakořeněna. Důkaz, že se nejednalo jen o jeho subjektivní přesvědčení, předložil v platném právu. V souvislosti se sesazením Jakuba II. Stuarta z trůnu, respektive nástupem Viléma III. Oranžského a Marie II. Stuartovny, byl roku 1688 v Coronation Oath Act kodifikován text korunovační přísahy. Důvodem sepsání byl rostoucí požadavek na bezrozpornost jejího obsahu, který byl v předchozích letech častým cílem polemik a pochybností. Především nutnost stabilizovat stát vedla k tomu, že přísaha po panovníkovi výslovně požadovala držet se platného právního řádu. Arcibiskup při korunovaci pokládal králi mimo jiné tuto otázku: „*Slavnostně slibujete a přísaháte vládnout lidu království Anglie a k němu patřících dominií podle zákonů odsouhlasených v parlamentu, jejich práva a obyčejů?*“³⁹ Složení slibu se dalo považovat za formu uzavření smlouvy mezi čerstvě korunovaným monarchou a lidem. Král se při své vládě zavázal dodržovat zákony, poddaní mu na oplátku zachovávali věrnost.

Anglický panovník nehrál roli absolutistického diktátora, ale spíše správce země, který stál téměř bok po boku se svými poddanými v podřízenosti k právnímu řádu. Tento přístup měl v Anglii již dlouhou tradici a jeho stopy můžeme vysledovat v pracích mnoha předcházejících autorů právnických textů. Považoval bych jej dokonce za nosný pilíř, který dlouhodobě formoval vývoj anglického práva a přispěl k výraznému odlišení od zbytku Evropy.

³⁸ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 177. „The principal duty of the king is to govern his people according to law.“

³⁹ 1 Will. & Mar. Sess. 1 c. 6. „Will you solemnly promise and swear to govern the People of this Kingdom of England, and the Dominions thereto belonging, according to the Statutes in Parliament agreed on, and the Laws and Customs of the same?“

4.2 Historická východiska moderního pojetí

Přestože by se to mohlo zdát překvapivé, pravidlo vázanosti krále zákonem bylo uznáváno již ve 13. století, jak doložil jeden z prvních autorů právních knih Henry Bracton: „*Sám král pak nesmí být pod člověkem, ale pod Bohem a zákonem, neboť zákon ustanovuje krále.*“⁴⁰ Toto pojetí sice vycházelo z *iūs dīvīnum* a svrchovanosti nad ostatními smrtelníky, přesto panovníka nepostavilo na vrchol mocenské pyramidy a podřídilo ho moci právních předpisů. Jeden vedoucí činitel národa byl ustanoven proto, aby zákonu sloužil a zajistil ho i pro své poddané. Bracton na rozdíl od Blackstonea přisoudil pozici krále pod zákonem náboženský význam a odvolával se na příklad Ježíše Krista, který vykoupil lidstvo spravedlností, ne výkonem síly, třebaže k tomu jako všemohoucí měl příležitost. Panovník byl jako přímý zástupce Boha na zemi a zprostředkovatel jeho vůle povinen napodobit ho. I kdyby král dokázal vlastními prostředky prosadit svoji libovůli, samotná Boží moc mu to zakázala a dosadila nad něj zákon, protože „*není krále tam, kde vládne vůle a ne zákon*“.⁴¹

Bracton myšlenku dále rozvedl a představil zajímavou konstrukci, která tentokrát jeho představu zdůvodňovala čistě logicky bez přesahu k transcendentnu. Podle ní musel král poslouchat zákon z vděčnosti za to, že právě díky zákonným ustanovením na trůn dosedl. V nich byla obsažena pravidla nástupnictví a ona držela poddané v poslušnosti. Protože suverénova autorita závisela na zákonu, měl ho ctít a ne přehlížet, aby tak nepoškodil sám sebe. Panovník i zákon byli na sobě těsně závislí a vytvářel se proto mezi nimi vztah založený na reciprocitě.⁴²

Podřízenost krále zákonu představená Bractonem byla od té doby právními autory uznávaná jako typický rys anglického práva. K jeho dílu odkazoval také Blackstone, když poukazoval na kontrast s absolutistickými evropskými monarchiemi, pro které měl být typický sklon k despocii.⁴³ I když princip v Anglii zdomácněl, ukázalo se, že jeho kořeny sahaly jinam. Bracton totiž převzal představu recipročního vztahu ze *Summa codice* italského glosátora jménem Azo.⁴⁴ Ironií osudu tak definiční znak anglického práva vzešel z pera římskoprávního učenice: „*Z důvodu, že panovnická královská autorita závisí na zákonu, neboť skrze něj předal lid všechnu moc vládci, ať toto zákonu zaslouženě oplácí a ať ho chrání.*“⁴⁵

⁴⁰ BRACON, Henry. *De legibus et consuetudinibus Angliae, Volume II*. New Haven: Yale University Press, 1922, s. 83. „*Ipsae autem rex non debet esse sub homine sed sub deo et sub lege, quia lex facit regem.*“

⁴¹ Ibid. „*Non est enim rex ubi dominatur voluntas et non lex.*“

⁴² ALLISON, J. W. F. *The English Historical Constitution*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 142.

⁴³ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 182.

⁴⁴ ALLISON, J. W. F., op. cit., s. 142.

⁴⁵ Ibid. „*Quia de lege scilicet regia pendet auctoritas principalis quia per eam populus transtulit omne imperium in principem, merito et ipse hoc retribuatur legi ut servet eam.*“

Na Bractona o přibližně 200 let později navázal John Fortescue, který ve svém spise jasně uvedl, že král byl k dodržování zákonů zavázán korunovačním slibem.⁴⁶ Pro názornost použil oblíbené přirovnání společnosti ve státě k tělu, sestavené pro obecné dobro z jednotlivců. Právní řád plnil roli nervové soustavy, jejímž úkolem bylo držet obyvatele spojené v jednom celku. Hlavě, tedy panovníkovi, nenáleželo privilegované postavení, které by ho stavělo nad zákon. Měl pouze plnit svoji úlohu spočívající v řízení těla, podobně jako ostatní lidé prováděli jiné funkce, nemohl ale jednotlivé nervy libovolně měnit nebo rušit.⁴⁷

S použitím ústavněprávní komparatistiky došel Fortescue k vnitřnímu důvodu odlišnosti anglického a pevninského vztahu krále vůči zákonu: „*Neboť král Anglie nemůže podle vlastní libosti měnit zákony svého království, neboť nevládne svému lidu jen z titulu královské moci, ale i politické.*“⁴⁸ Identifikoval dva základní prvky, které spolu v Anglii musí kooperovat. *Dominium rēgāle* zastupovalo monarchistický princip, při jehož výhradním uplatnění by měl král moc ustanovovat, měnit nebo rušit zákony dle libosti. *Dominium polīticum* neboli stavovský republikánský princip⁴⁹ naproti tomu vyžadoval souhlas poddaných, což je chránilo před svévolnými zásahy do jejich práv ze strany krále, který by se v takové situaci spíše proměnil v tyrana. Takové ohraničení panovníkovy moci vyžadoval již svatý Tomáš Akvinský jako pojistku před tyranii⁵⁰ a Fortescue ho dokonce považoval za prospěšné pro krále samotného, protože poskytlo celému státu právní jistotu. Jako jeho mýtický pravzor se chápala vláda starozákonního židovského národa předtím, než si po vzoru okolních impérií ustanovil království vedoucí rychle k despotii.

Právě smíšení *dominium rēgāle* a *dominium polīticum* tvořilo specifičnost Anglie proti jiným evropským státům, kde viděl vládu založenou na libovůli, ne na zákonech. A neváhal se pouštět do ostré kritiky⁵¹ jak vůči nim, tak vůči anglickým králům, kteří se místy snažili ono ohraničení setřást, aby mohli měnit zákony, ukládat tresty nebo rozhodovat spory podle toho, jak se jim to zrovna hodí. Existovaly dvě římskoprávní maximy, které především mohly sloužit jako opora absolutní vlády, tedy vlastně *dominium rēgāle* samotného. Fortescue věnoval zvýšenou pozornost zásadě *quod prīncipī placuit lēgis habet vigōrem*⁵², která přiznávala císařovým nařízením sílu zákona, protože mu národ svěřil veškerou moc. Sloužila jako ustanovení, které omlouvalo a podporovalo tyranskou vládu v jiných evropských státech,

⁴⁶ FORTESCUE, John. *Dē laudibus lēgum Angliae*. Cambridge: Smith, 1825, s. 242.

⁴⁷ Ibid., s. 221.

⁴⁸ Ibid., s. 218. „Nam non potest Rex Angliae ad Libitum suum Leges mutare Regni sui, Principatu namque nedum Regali, sed et Politico, ipse suo Populo dominatur.“

⁴⁹ MILLER, Jaroslav. *Odložený zrod Leviatana*. Praha: Argo, 2006, s. 52.

⁵⁰ FORTESCUE, John, op. cit., s. 219.

⁵¹ Ibid., s. 242.

⁵² Inst. 1.2.6.

stále vycházejících z římského práva. Ty mohly použít i známé pravidlo *princeps legibus solutus*⁵³ uvedené v Digestech. Lakonické konstatování, podle něhož nebyl král vázán zákony, bylo ale i v samotné pevninské Evropě zpochybňováno a interpretovalo se spíše tak, že nevyjímalo panovníka z podřízenosti vůči přirozenému právu sloužícímu jako pojistka proti zvrhnutí absolutní vlády ve skutečnou tyranii.⁵⁴ Kritiku okolních zemí ze strany Fortescuea je nutné považovat za hrubou generalizaci, navíc se nabízí otázka, jestli nebyla ovlivněna také subjektivními pocity, například stoletou válkou, která jako souboj Anglie a pevniny skončila ještě za jeho života vítězstvím Francie.

Odsouzení kontinentální Evropy jako místa, kde vládl absolutismus a rozmar panovníků, nebylo rozhodně ojedinělé a můžeme ho vysledovat i v dalších textech. Sir Thomas Smith v 2. pol. 16. století v této souvislosti jmenoval Francii a Itálii jako státy, kde panovníci vydávali a rušili zákony podle své vůle.⁵⁵ Věnoval se charakteristice takových států a na obecné úrovni definoval, že král na rozdíl od tyрана vystupuje spíše jako správce země, který se cítil vázán právním řádem a libovolně do něj nezasahoval: „...[Kráľ] spravuje stát pomocí zákonů státu a práva ekvity, tím usiluje o prospěch lidí stejně jako o svůj vlastní.“⁵⁶ I když anglický král tyranem nebyl, jeho absolutní moci v té době náležel konkrétně vymezený okruh pravomocí, které se daly označit jako prerogativy. Spočívaly především ve jmenování do funkcí a široké oblasti válečného práva.⁵⁷ V nich měl panovník relativně volné ruce a mohl rozhodovat podle vlastního uvážení bez toho, aby musel brát ohled na právní řád nebo parlament. V některých mimořádných situacích, jako například válečný stav, mohl panovník uplatnit neomezenou moc tím, že sám vyhlášoval zákony nebo udílel tresty.

Nutnost existence zákonů, které by vázaly vládní autoritu, si uvědomoval i filosof David Hume. Pod vlivem osvícenství hájil občanské svobody⁵⁸ a stát podobný Leviathanovi takovým hodnotám rozhodně neodpovídal. Zdůrazňoval, že všechny funkce měly být omezeny zákonem, aby byl jejich nositel limitován hranicemi, které by nemohl dále překročit.⁵⁹ Výslovně se tak nedotýkal širě svěřených pravomocí, ale v rámci právní jistoty musely všechny spadat do předem stanoveného rámce.

Za jednoznačný důkaz, že se princip vázanosti panovníka zákonem v Anglii trvale prosadil, můžeme považovat Bill of Rights. Byl přijat v reakci na svržení krále Jakuba II.

⁵³ Dig. 1.3.31.

⁵⁴ HATTENHAUER, Hans, op. cit., s. 380.

⁵⁵ SMITH, Thomas. *Dē republica Anglorum*. Cambridge: Cambridge University Press, 1906, s. 16.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 14. „...[King] administer the common wealth by the lawes of the same and by equitie, and doth seeke the profit of the people as much as his owne.“

⁵⁷ *Ibid.*, s. 63.

⁵⁸ HATTENHAUER, Hans, op. cit., s. 430.

⁵⁹ HUME, David. *The Philosophical Works of David Hume, vol. III*. Edinburgh: Black, 1826, s. 53.

Stuarta roku 1688, který se podle textu zákona mimo jiné provinil „uzurpováním a vykonáváním pravomoci vyjímát z účinnosti zákonů i pozastavovat zákony, a prováděním zákonů bez souhlasu Parlamentu“.⁶⁰ Tomu se mělo napříště zabránit přijetím listiny, jejímž hlavním úkolem bylo jasně definovat rozsah moci panovníka. Bylo v ní deklarováno, že „údajná pravomoc pozastavovat zákony nebo vykonávat zákony královským úřadem bez souhlasu parlamentu je nezákonná“.⁶¹ Stejně bylo za ilegální prohlášeno ad hoc vyjímání z účinnosti zákonů. Čerstvě zachycená práva byla znovu potvrzena i v Act of Settlement, jehož úkolem bylo především zachytit pravidla nástupnictví na trůn: „*Jelikož jsou zákony Anglie přirozeným právem jejího lidu, všichni králové a královny, kteří nastoupí na trůn tohoto království, by měli vykonávat vládu podle řečených zákonů...*“⁶² Anglický panovník byl tedy koncem 17. století nepochybně zákonem vázán.

4.3 Opozice

Přestože historický vývoj nakonec prosadil princip podřízenosti zákonům, objevovaly se také opačné názory. Jejich hlavní zastánci pocházeli především z řad anglických panovníků, kteří začali od 2. pol. 16. století postupně zpochybňovat tradiční uspořádání státu založené na smíšení *dominium rēgāle* a *dominium polīticum*, jak je popsal Fortescue. Spolupráce krále se šlechtou na výkonu vlády a rozsah kompetencí vycházely jen z praxe, chyběla nosná teorie státní moci i definice jednotlivých pravomocí.⁶³ Vzniklé napětí se prohlubovalo za vlády stuartovské dynastie a vyvrcholilo hned dvěma revolucemi.

Velmi aktivní byl v tomto ohledu již Jakub I. Stuart, který ve spise pocházejícím ještě z doby před korunovací anglickým monarchou uvádí, že „*král je nad zákonem, protože je jeho tvůrcem a původcem jeho síly*“.⁶⁴ Jako zastánce absolutní monarchie si vyhrazoval právo suspendovat zákony schválené parlamentem bez toho, aby takový krok musel nějak zdůvodňovat. Krále totiž chápal jako zástupce Boha na zemi, díky čemuž držel moc nad všemi poddanými ve své celistvosti. Pravomoc parlamentu schvalovat zákony pocházela z královy vůle, protože ona sama dávala předpisům jejich právní sílu. Proto mohla stejná vůle závaznost předpisů libovolně rušit. Transcendentní přesah, který potenciálně otevíral cestu k neomezené moci bez ohledu na zákony, zdůraznil Jakub I. také v řeči pronesené roku 1610

⁶⁰ 1 Will. & Mar. Sess. 2 c. 2. „By assuming and exercising a Power of dispensing with and suspending of Laws, and the Execution of Laws, without Consent of Parliament.“

⁶¹ Ibid. „...the pretended Power of suspending of Laws, or the Execution of Laws, by regal Authority, without Consent of Parliament, is illegal.“

⁶² 12 & 13 Will. III c. 2. „And whereas the Laws of England are the Birth-right of the People thereof, and all the Kings and Queens, who shall ascend the Throne of this realm, ought to administer the Government of the same according to the said Laws...“

⁶³ MILLER, Jaroslav, op. cit., s. 158.

⁶⁴ JAMES I. STUART, op. cit., s. 63. „...the King is above the law, as both the author and guier of strength thereto.“

před členy Parlamentu ve Whitehall: „*Monarchie je nejvyšší věcí na zemi. Neboť králové nejsou jen Božími zástupci na zemi a nejen sedí na Božím trůnu, ale jsou dokonce Bohem samotným nazýváni bohy.*“⁶⁵ I když takové přirovnání působí silně a v hluboce křesťanském světě mohlo budit rozpaky, Jakub I. si ho oblíbil. Ve stejném projevu se stylizoval do role boha ještě jednou, když se snažil redefinovat své kompetence. Vycházel z přesvědčení, že stejně jako se spory nad rozsahem Boží moci považovaly za rouhání, bylo nepřípustné, aby poddaní hledali hranice moci královské.⁶⁶ Zákaz pochybování nad jejím rozsahem tak vyvolává otázku, jestli byla analogicky k Boží moci také nekonečná. Zdá se, že by to na základě reality nebylo ani uvěřitelné, Jakub I. se ale přinejmenším stylizoval do role jediného arbitra, který rozhodoval o hranicích královské moci. Tedy své vlastní.

Bylo by ovšem mylné dávat nastíněnému ideologickému konceptu absolutní váhu. Možnost takto vládnout ještě neznamená, že je to nutné nebo snad záhodné. Jakub I. stál o spolupráci s parlamentem a chtěl respektovat zákony. Sám rozlišoval mezi tyranem a dobrým králem, který myslel na prospěch svých poddaných a snažil se jim zajistit blahobyt.⁶⁷ Panovníka přirovnal k otci, který s láskou pečuje o své poddané jako o vlastní děti. Chce jejich vlastní dobro a samozřejmě se jim nesnaží uškodit.⁶⁸ Moc svěřená Bohem v jeho pojetí přinášela výše zmíněné výhody i značnou odpovědnost. Její použití muselo zásadně směřovat *ad aedificātiōnem, nōn ad dēstructiōnem*⁶⁹ stejně konstruktivně jako Boží síla. Shodl se tak s Bractonem, který od zástupce Boha na zemi požadoval spravedlivý výkon moci, protože páchání nespravedlnosti by z panovníka činilo reprezentanta ďábla.⁷⁰ Stojí za to povšimnout si, že Jakub I. i přes svou deklarovanou nadřazenost akceptoval, aby běžný výkon královských prerogativ probíhal za spolupráce parlamentu. Za nejvyšší zákonodárnou autoritu uznal *King-in-Parliament*, tedy anglický koncept založený na spolupráci panovníka s parlamentem,⁷¹ a cítil se být vázán korunovačním slibem k poslušnosti základních zákonů státu. Jejich historická hodnota totiž zasluhovala úctu. Zdá se, že jeho teoretické pojetí je třeba považovat spíše za nouzovou variantu, která by ospravedlnila porušení do té doby uznávaných norem v situaci, kdy by to mimořádné okolnosti vyžadovaly.

⁶⁵ WOOTON, David. *Divine Right and Democracy*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2003, s. 107. „The state of monarchy is the supremest thing upon earth. For kings are not only God's lieutenants upon earth, and sit upon God's throne, but even by God himself they are called gods.“

⁶⁶ Ibid, s. 109.

⁶⁷ SMITH, David L., op. cit., s. 30.

⁶⁸ JAMES I. STUART, op. cit., s. 64.

⁶⁹ WOOTON, David, op. cit., s. 108.

⁷⁰ BRACCTON, Henry, op. cit., s. 305.

⁷¹ SMITH, David L., op. cit., s. 31.

Mezi zastánce absolutní monarchie patřil i Jakubův syn Karel I., který převzal názory svého otce o přímém Božím povolání panovníka ke službě.⁷² Volnost v jeho samostatné legislativní činnosti a zároveň uznání historických zákonů se mu podařilo skloubit prostřednictvím teorie o božské podstatě královské moci.⁷³ Byla vytvořena fikce, podle níž se první panovník stal také prvním zákonodárcem. Jeho nástupci sice museli pečlivě zachovávat právní normy obsažené v již existujících předpisech, po vzoru svého prvního předchůdce ovšem mohli také vydávat zcela nové zákony. Karel I. se snažil narušit zaběhlý stav věcí a rozšířit své pravomoci o do té doby nespécifikované šedé zóny.⁷⁴ Přinutil tak i ostatní subjekty, aby v reakci definovaly své vlastní hranice. Vzniklou nejistotu snášelo obyvatelstvo Anglie stále obtížněji, což nakonec dokazuje vydání *Petition of Right*, propuknutí občanské války a skutečnost, že Karel I. ukončil svůj život 30. ledna 1649 na popravišti. Teorie o nadřazenosti krále zákonům se ale v Anglii nakonec neprosadila, podobné přístupy zůstávaly jen v rovině *dē lēge ferenda*.

5. Odpovědnost panovníka

Samotná vázanost krále zákony nemusí ještě nutně vést k odpovědnosti za jejich porušení. Záleží totiž, jestli norma vyžadující určité chování ukládá panovníkovi sankce, kterými by ho motivovala k dodržování předepsaných pravidel. I tento aspekt procházel svým historickým vývojem.

Pojetí anglického krále 13. století, založené na *iūs dīvīnum*, předpokládalo podle Bractona podřízenost zákonům, která nevyplývala ze suverenity lidu, nýbrž jeho jedinečného vztahu s Bohem, který se odvíjel nezávisle na poddaných. Bylo Božím přáním, aby zákony dodržoval, pokud tedy některý porušil, zodpovídal se proto pouze Bohu a ne obyvatelům Anglie.⁷⁵ Přestože právě oni byli přímo poškozeni, neměli sebemenší šanci krále hnát k odpovědnosti nebo dokonce jakkoli jeho činy zpochybňovat. Během svého života se těšil absolutní beztrestnosti. Soulad jeho jednání se zákonem mohl totiž vyžadovat pouze Boží soud, pro poddané zůstával král po celou dobu a přes všechny své činy suverénem.

Jakub I. Stuart umístil alespoň v ideologické rovině panovníka nad zákon, a pokud mohl vést své království podle vlastního uvážení jako absolutní monarchii, znamenalo to také absolutní beztrestnost a nemožnost obyvatel stěžovat si na královo jednání, uplatnit právo na odpor nebo snad panovníka rovnou sesadit. Jakub I. sice uznal, že se korunovačním slibem

⁷² MCHENRY, Robert, op. cit., s. 112.

⁷³ MILLER, Jaroslav, op. cit., s. 160.

⁷⁴ SMITH, David L., op. cit., s. 67.

⁷⁵ BRACTON, Henry, op. cit., s. 83.

panovník zaváže k řádnému výkonu svého úřadu, nepřipustil ovšem způsob, jakým by se přísaha dala sankcionovat. Každému trestu pro panovníka musel totiž předcházet soud a vyvstávala palčivá otázka, kdo by měl být soudcem. Pokud by z pohledu poddaných došlo k závažnému porušení korunovačního slibu, mohli by teoreticky vystoupit na straně obžaloby a žádat například svržení panovníka. Jako soudce by však mohl vystupovat jen Bůh: „...*Bůh musí nejprve vynést rozsudek nad králem, který porušil [slib], předtím než se lidé mohou považovat za osvobozené od jejich přísahy.*“⁷⁶ Obžaloba sama spor rozhodnout nemohla, tudíž ani svrhnout panovníka. Poddaným tedy nezbývalo nic jiného než čekat na výsledek soudu provedeného Bohem, posmrtného. V pojetí odpovědnosti se tím pádem Jakobovy představy shodovaly se situací, jak ji popsal Bracton. Panovník se nezodpovídal obyvatelům království ani zákonům, ale Bohu, kvůli onomu jedinečnému vztahu mezi Bohem a jeho zástupcem na zemi. Žádnému smrtelníkovi proto není přiznána možnost bránit se i zjevně nepřipustnému jednání krále.

Myšlenku neodpovědnosti krále s Jakubem I. sdílel Thomas Hobbes, došel k ní ale způsobem, který Jakub I. neuznával. Nevyvodil ji z Boží vůle, nýbrž z již zmíněné společenské smlouvy. Lidé ji uzavřeli s cílem určit suveréna, kterého autorizovali k vládě nade všemi. Současně předem stvrdili všechny jeho činy, které v budoucnu vykoná.⁷⁷ Neměli pak možnost vzdorovat jim nebo s nimi třeba nesouhlasit: „*Proto ten, kdo si stěžuje na bezprávi ze strany suveréna, stěžuje si na něco, čeho je sám autorem, a může tedy vinit jen sama sebe.*“⁷⁸ Podobně jako byla na titulní straně prvního vydání spisu Leviathan zobrazena jedna postava skládající se z mnoha malých těl jednotlivých lidí, byly všechny činy panovníka zároveň činy jeho poddaných. Hobbesovi se tak podařilo neodpovědnost krále vysvětlit bez odkazu na Boží existenci.

Bez přesahu k transcendentnu se obešel i John Locke, jeho pojetí se ale dá bez nadsázky považovat za opak Hobbesovy teorie. Zavrhl do té doby uznávané hierarchické uspořádání společnosti, které šířilo politickou moc shora dolů, tedy směrem od Bohem dosazeného suveréna umístěného na vrcholu pyramidy. Místo toho vystavěl moc zdola nahoru a panovník se tak napříště musel zodpovídat poddaným.⁷⁹ Pokud by kladl svoji vlastní libovůli na místo zákonů, lid mohl uplatnit právo na odpor a krále sesadit. Nebylo nutné čekat na posmrtný soud vedený Bohem jako nezávislým arbitrem, podle Locka měl být soudcem

⁷⁶ JAMES I. STUART, op. cit., s. 68. „...God must first giue sentence vpon the King that breaketh, before the people can thinke themselues freed of their oath.“

⁷⁷ HOBBS, Thomas, op. cit., s. 121.

⁷⁸ Ibid., s. 124.

⁷⁹ HATTENHAUER, Hans, op. cit., s. 369.

lid,⁸⁰ protože to byli obyvatelé, jejichž důvěru musel panovník mít. Pozornost si zaslouží také skutečnost, že se i přes sesazení panovníka zachovala sjednocená společnost. Smlouva, kterou se jednotlivci sdružili, totiž zůstala i nadále platná.

Přestože se nám dnes taková představa může zdát samozřejmá, v 18. století působila téměř revolučně a vyvolávala otázky, nakolik se může týkat i anglické ústavy. Neurčitost se promítla i do Komentářů Williama Blackstonea. Na teoretické rovině pokračoval v linii svých předchůdců a trval na zachování zásady neodpovědnosti. Připouštěl ovšem praktickou situaci, která by proti vůli Bractona a Jakuba I. mohla vést až k sesazení panovníka.

Za nejjednodušší můžeme považovat postup v soukromoprávních sporech.⁸¹ Král sice nebyl zvnějšku nucen dodržet uzavřenou smlouvu, kontrahent ho ale mohl doslova přemluvit, aby se sám dobrovolně závazku podřídil a uznal nad sebou jurisdikci soudu. Blackstone odkázal na německého právníka a filosofa Samuela von Pufendorfa, který panovníkovi přes zdánlivou možnost výběru doporučil vždy dostát svým závazkům, stejně jako je museli plnit ostatní obyvatelé: „*Občanu jako takovému není po ruce žádný prostředek vynucení plnění od krále proti jeho vůli. I když žádný rozumný král, který by si uvědomil, že se jeho blaho a vznešenost opírá o důvěryhodnost smluv, neodmítne zaplatit řádně sjednané plnění*“⁸² Odlišný byl pak veřejný útlak, kdy král závažně porušoval zákony země.⁸³ Protože právo nepřipouštělo možnost, že by panovník nerespektoval zákon, nepřiznávalo mu ani povinnost nahradit škodu či zjednat nápravu. Přesto se odpovědnost uplatnila. Došlo k vytvoření fikce, podle níž případné protizákonné chování nevycházelo z pohnutek krále, nýbrž jeho zlomyslných poradců. Za to mohli být odvoláni nebo stíháni. Vidíme tak příklad odpovědnosti ministrů vlády za činy monarchie, který byl podle mě v tomto případě nadměru stylizován do role jakési loutky bez vlastního úsudku. Šlo ale o jediný způsob, jak zachovat ono dogma panovnické neodpovědnosti.

I Blackstone si byl podle všeho vědom, že přílišné lpění na nemožnosti potrestat krále by Anglii připodobnilo spíše Hobbesovu imaginárnímu světu zmítanému Leviathanem. Proto při výkladu ústavních principů zohlednil zvláštní situaci, kdy by panovník podvracel základní principy vlády a anglickou ústavu. Překročila-li míra protiprávního chování tak zásadní mez, ustoupila výše nastíněná teorie stranou a král byl ad hoc odvolán. Detronizace nemohla být ze své podstaty upravena v zákoně, nebylo totiž možné, aby původce panovnickovy moci

⁸⁰ LOCKE, John, op. cit., s. 255.

⁸¹ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 185.

⁸² PUFENDORF, Samuel von. *De jure naturae et gentium, Teil 2*. Berlin: Akademie Verlag, 1998, s. 876 – 877. „*Verum civi, quamdiu tali, nullum suppetit medium ab invito rege debitum extorquendi. Etsi nullus cordatus rex legitime contractum debitum solvere abnuet, qui cogitaverit, suam salutem atque eminentiam fide pactorum niti.*“

⁸³ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 186.

automaticky předpokládal její zneužití. Navíc by byla ohrožena nezávislost exekutivy, která se v Anglii uplatňovala. Dohled jiného ústavního orgánu nad panovníkem by ho totiž zatlačil do podřízené pozice a fakticky by tak byla tripartice moci nahrazena jednotou moci. Z těchto důvodů považoval Blackstone za nutné sesadit krále bez zakotvení v právním řádu, z čisté fakticity a přirozenosti člověka: „...*lidstvu nebude rozmluven pocit lidskosti, ani neobětuje svoji svobodu pro zásadové lpění na těchto politických pravidlech, které byly původně ustanoveny, aby jej chránily.*“⁸⁴ Uplatnění práva na odpor nebylo ničím jiným než vypovězením společenské smlouvy z důvodu jejího porušení panovníkem. Bylo pak v moci lidu, přeneseně parlamentu, určit, kdo bude vládnout dále. Nešlo přitom o pouhý teoretický koncept. V polovině 18. století byly ještě v živé paměti vzpomínky na Slavnou revoluci z roku 1688, kdy byl Jakub II. mimo jiné obviněn z podvracení zákonů země,⁸⁵ které překračovalo únosnou míru a vedlo k jeho sesazení.

⁸⁴ MORRISON, Wayne, op. cit., s. 186. „...mankind will not be reasoned out of the feelings of humanity; nor will sacrifice their liberty by a scrupulous adherence to those political maxims, which were originally established to preserve it.“

⁸⁵ 1 Will. & Mar. Sess. 2 c. 2.

6. Závěr

Významný anglický profesor práva 18. století William Blackstone přisoudil původ moci panovníka obecnému souhlasu lidí a ostře se vymezil jak proti pojetí božského původu krále, tak volební monarchii, která měla nevyhnutně vést k destabilizaci země či propuknutí otevřených nepokojů. Moc byla v jeho době rozdělena mezi legislativu, tvořenou dvoukomorovým parlamentem a králem, a exekutivu, vykonávanou králem samostatně. Právě v oblasti výkonné moci mu náležely jasně vymezené prerogativy, v jejichž rámci mohl panovník rozhodovat podle vlastního uvážení. Nešlo ale vůbec o absolutní monarchii, podobnou těm v jiných částech Evropy.

Teoretická koncepce původu panovnické moci by ztratila význam bez skutečného přechodu koruny mezi jednotlivými králi. K tomu docházelo okamžitě smrtí panovníka na základě teorie o dualitě *body natural* a *body politic*, aby se zabránilo vzniku interregna. Pravidla nástupnictví se na obecné rovině dala označit jako lineální, primogeniturní, s preferencí mužů a právem reprezentace. Bill of Rights a Act of Settlement pak uzákonily povinnost společenství s Anglikánskou církví a zásady tím ještě zpřísnily. Protože právo usednout na trůn nebylo v žádném případě nárokovatelné, mohlo se do něj v jednotlivých případech legislativně zasahovat.

Po prozkoumání pojetí a původu panovnickovy moci se práce zaměřila na vázanost právním řádem. Anglický král byl podle Blackstonea zákonu podřízen, což potvrdil i text korunovačního slibu, kodifikovaný roku 1688. Dnes uznávané pojetí má mnohem starší kořeny, které se dají vystopovat v textech Henryho Bractona ze 13. století. Panovník v nich hrál roli zástupce Boha na zemi, jehož úkolem bylo sloužit zákonu a svému lidu, ne je zneužívat dle vlastní libovůle. Musel být podřízen zákonu také z vděčnosti za to, že právě díky zákonným ustanovením na trůn dosedl. Vztah reciproční vázanosti ale nebyl Bractonovým výmyslem, o stejné zásadě psal již glosátor Azo. John Fortescue také trval na panovnickově povinnosti dodržovat zákon a kladl důraz na ohraničení jeho pravomocí, které bránilo četným autoritativním tendencím. Identifikoval dva prvky (*dominium rēgāle* a *dominium polīticum*), které spolu v Anglii na rozdíl od jiných států kooperovaly a bránily tak monarchovi měnit zákony dle libosti. Absolutismus mnoha evropských zemí ostře odsuzoval i Thomas Smith, David Hume zase ve stejném duchu hájil občanské svobody proti panovnickovým nelimitovaným pravomocím. Legislativa přelomu 17. a 18. století dala celému vývoji za pravdu a nepodpořila Jakuba I., který přirovnával krále k Bohu a jeho pravomoci považoval za ničím neomezené.

Na druhou stranu, odpovědnost panovníka byla v podstatné části historického vývoje odmítána. Bracton i Jakub I. to dávali do přímé souvislosti s božským původem panovnické moci, který činí krále odpovědného jedině před Bohem. Thomas Hobbes neviděl za neodpovědností přesah k transcendentnu a vyvozoval ji proto raději ze společenské smlouvy. Do Komentářů Williama Blackstonea se promítá neurčitost, zda panovníka hnát k odpovědnosti nebo ne. Na teoretické rovině spíše navazoval na své předchůdce, po zkušenosti se sesazením Jakuba II. Stuarta ale přiznal, že podvracení základních principů vlády mohlo vést k využití práva na odpor.

Podařilo se tedy zmapovat vývoj pozice anglického panovníka jak z hlediska původu moci, tak jejího rozsahu, vázanosti zákonem a odpovědnosti za jeho případné porušení. Zdá se, že historická pravidla a postoje přirozeně vyústily do situace, kterou v 18. století zaznamenal William Blackstone, neboť chyběly vážné diskontinuitní zlomy. Je až pozoruhodné, kolik toho z uvedených principů známe i v současnosti.

7. Prameny a literatura

Prameny

- BRACTON, Henry. *De legibus et consuetudinibus Angliae, Volume II*. New Haven: Yale University Press, 1922. Dostupné na: <http://archive.org/stream/bractondelegibu02histgoog#page/n7/mode/2up>.
- FORTESCUE, John. *Dē laudibus lēgum Angliae*. Cambridge: Smith, 1825. Dostupné na: <http://ia700409.us.archive.org/7/items/delaudibusleguma00fortuoft/delaudibusleguma00fortuoft.pdf>.
- HOBBS, Thomas. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: Oikoymenh, 2009.
- HUME, David. *The Philosophical Works of David Hume, vol. III*. Edinburgh: Black, 1826. Dostupné na: http://files.libertyfund.org/files/1483/022_1-03_Bk.pdf.
- JAMES I. STUART. *The political works of James I: Reprinted from the Edition of 1616*. Cambridge: Harvard University Press, 1918. Dostupné na: <http://archive.org/stream/politicalworksj00igoog#page/n10/mode/2up>.
- LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.
- MORRISON, Wayne. *Blackstone's commentaries on the laws of England, Volume I*. London: Cavendish Publishing Limited, 2001.
- PUFENDORF, Samuel von. *De jure naturae et gentium, Teil 2*. Berlin: Akademie Verlag, 1998.
- SMITH, Thomas. *Dē repūblica Anglōrum*. Cambridge: University Press, 1906. Dostupné na: http://www.mindserpent.com/American_History/books/Smith_Thomas/1583_smith_commonwealth_of_england.pdf.
- TACITUS, P. Cornelius. *The Life of Agricola*. Boston: Ginn, Heath & Co., 1883. Dostupné na: <http://ia700307.us.archive.org/27/items/pcornelitacitivi00taci/pcornelitacitivi00taci.pdf>.
- *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 1996.
- *Corpus Iuris Civilis, Band II, Digesten 1 – 10*. Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, 1995.
- *Iustiniani Institutiones*. Praha: Karolinum, 2010.

Zdroje textů zákonů

- ADAMS, George Burton, STEPHENS, H. Morse. *Select Documents of English Constitutional History*. New York: The Macmillan Company, 1901. Dostupné na: <http://ia600309.us.archive.org/0/items/documentsofengli00adamiala/documentsofengli00adamiala.pdf>.
- PICKERING, Danby. *The Statutes at Large, Volume IV*. Cambridge: Bentham, 1763. Dostupné na: <http://books.google.cz/books?id=hOQuAAAAIAAJ&dq=PICKERING%2C%20Danby.%20The%20Statutes%20at%20Large%2C%20Volume%20IV&hl=cs&pg=PP9#v=onepage&q&f=false>.
- RUFFHEAD, Owen. *The Statutes at Large, Volume II*. London: Basket, 1763. Dostupné na: <http://ia600508.us.archive.org/27/items/statutesatlargef02grea/statutesatlargef02grea.pdf>.
- RUFFHEAD, Owen. *The Statutes at Large, Volume III*. London: Basket, 1763. Dostupné na: <http://ia700507.us.archive.org/31/items/statutesatlargef03grea/statutesatlargef03grea.pdf>.
- RUFFHEAD, Owen. *The Statutes at Large, Volume IV*. London: Basket, 1763. Dostupné na: <http://ia700506.us.archive.org/30/items/statutesatlargef04grea/statutesatlargef04grea.pdf>.

Literatura

- ALLISON, J. W. F. *The English Historical Constitution*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- BURGESS, John W. *Political Science and Comparative Constitutional Law, Volume II: Government*. Boston: Ginn & Company, 1891. Dostupné na: <http://ia700508.us.archive.org/18/items/politicalscienc01burggoog/politicalscienc01burggoog.pdf>.
- FISCHER, Edward. *The English Constitution*. London: Bosworth and Harrison, 1863. Dostupné na: <http://books.google.cz/books?id=w9koAAAAYAAJ&hl=cs&pg=PP7#v=onepage&q&f=false>.
- HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998.
- MCHENRY, Robert. *The New Encyclopaedia Britannica: Micropaedia: Ready Reference, Volume 5*. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1992.
- MILLER, Jaroslav. *Odložený zrod Leviatana*. Praha: Argo, 2006.

- SMITH, David L. *A History of the Modern British Isles*. Oxford: Blackwell Publishers, 1998.
- WOOTON, David. *Divine Right and Democracy*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2003.

8. Příloha

Linie následnictví dynastie Stuartovců. Zdroj: SMITH, David L. *A History of the Modern British Isles*. Oxford: Blackwell Publishers, 1998, s. xvi – xvii.

